

Régi magyarországi nyomtatványokról – németül

A retrospektív magyar nemzeti bibliográfia munkálatai az 1960-as években jutottak el abba a fázisba, hogy a Borsa Gedeon vezetésével működő munkacsoport kiadhatta a Régi magyarországi nyomtatványok (RMNy) első kötetét (Bp. 1971) az 1600 előtt a Kárpát-medencében, vagyis a történelmi Magyarországon megjelent könyvek leírásával. A munka azóta is folytatódik, 1983-ban megjelent a második kötet, az 1601–1635 között kiadott könyvek bemutatásával, és rövidesen kézbe vehetjük az 1636–1650 közti időszakot tárgyaló harmadik kötetet is. E kézikönyvek váltják majd fel Szabó Károly máig használt bibliográfiáját, a Régi magyar könyvtár (RMK) első két kötetét (Bp. 1879, 1885).

A nemzeti bibliográfiák sorában egyedülálló vállalkozásról van szó, hiszen eltérően a német, a francia, az angol, de bármelyik nemzet bibliográfiai számbavételétől, a magyar kötetekben minden egyes kiadvány kiadástörténetét is megtalálhatjuk. A megjelent könyvek tartalmának rövid bemutatását, a szerzők és közreműködők életrajzi adatait, illetve a teljes, a kiadással kapcsolatos szakirodalmi apparátust is. Nem csupán bibliográfiai számbavétel készült tehát, hanem az összefoglaló művelődéstörténeti kézikönyvként is használható. Az egyes kiadványok feltárásának ez az alaposága és gazdagsága azonban egyfajta szegénységnek a bizonyítéka. A Kárpát-medencében 1600-ig megjelent könyvek száma ugyanis nem éri el az ezret. Ez a mennyiség belátható, kezelhető, ennyi könyv esetében felvállalható az említett részletes bibliográfiai feltárás és számbavétel.

Az első kötet megjelenése óta eltelt negyed évszázad alatt néhány tétellel gyarapodott az ismert kiadványok köre, ezeknek bemutatása sorra a legrégebbi magyar könyvtörténeti szaklap, az 1876-ban útjára indított Magyar Könyvszemle hasábjain jelent meg.

A mostani német nyelvű kiadás (ASD) tehát a *Régi magyarországi nyomtatványok* első kötetének bővített változatából az Erdélyben megjelent könyvek leírását tartalmazza, 387 kiadványt, amelyhez

társul az eddigi szakirodalom szerint hibásan 16. századi erdélyi edícióknak minősített 28 könyvnek az appendixben történő bemutatása. Fontos kiemelni, hogy csak a történeti Erdély területén volt nyomdák termékeiről van szó, tehát a művelődéstörténetileg Erdélyhez sok szálon kötődő Nagyvárad nem szerepel a kötetben. Egy könyv csak „In Transilvania” megjelöléssel jelent meg (nem sikerült azonosítani a konkrét nyomdahelyet), egy Abrudbányán, egy Szászsebesen, 25 Gyulafehérvárott, 37 Nagyszebenben. Két nagyobb nyomdai központ tevékenysége emelkedik ki a 16. századi Erdélyben: Brassóé (118 kiadvány) és Kolozsvaré (204).

A nyomdászok és a címek mutatója, amelyek a személynévmutatót követik, jó lehetőséget kínál arra, hogy az Erdély művelődéstörténetére vonatkozó szakirodalom egyes állításait a könyvkiadás tükrében ellenőrizzük.

A címmutató alapján gyorsan összeállítható egy olyan statisztika, amely a kiadványok nyelvi összetételét mutatja. A 16. századi Erdély ebben a tekintetben sajátos helyzetben volt. A hivatalos nyelv, a magyar mellett, a szászok közössége belső ügyeinek intézésére a német nyelvet használta a hivatali írásbeliségben is. A királyi Magyarországon ugyanakkor a hivatalos nyelv a latin maradt 1844-ig, ami a latin nyelv oktatására és elterjedtségére alapvető befolyással volt. Akkor tehát, amikor a

könyvanyag nyelvi összetétele kapcsán azt állapítjuk meg, hogy a legtöbb nyomdatermék latin, akkor erre a tényre mindenképpen tekintettel kell lennünk. Ezek a latin nyelvű könyvek jelentős mértékben iskolai auktorok művei, amelyeket a grammatika és a retorika tanításakor használtak. Ugyanakkor a jelentősebb teológiai traktátusok is megőrizték latinnyelvűségüket. Az is igaz, hogy a brassói nyomda működésének kezdeti időszakában munkált az a cél, hogy az antik auktorokat, humanista munkákat tovább hagyományozzák. Erre utal a 18 görög nyelvű kiadvány is. Meglepően kevés a német nyelvű könyv (19). E jelenség kézenfekvő magyarázata talán az, hogy a Német-Római Birodalom hatalmas könyv kínálata könnyűszerrel színvonalas nyomdatermekkel ki tudta elégíteni az Erdélyben jelentkező igényeket, helyben csak a helyi egyházak, iskolák számára készített speciális, erdélyi tartalmú könyvek (egyházi rendtartás, városi rendelkezések, nagy számban kellő katekizmus stb.) jelentek meg. A 36 román nyelvű kiadvány ugyanakkor jelzi azt a törekvést, hogy a főleg Dél-Erdélyben jelen levő nagyszámú román lakosság is könyvhöz jusson. A különféle egyházak törekedtek is e népréteg megnyerésére – ezért e kiadványkörbe tartozó könyvek vallási tartalma nem homogén. A század vége felé – főként a kolozsvári nyomda – többségében magyar nyelvű könyveket adott ki. Ami a magyar anyanyelvű lakosságban a könyvekkel kapcsolatban létező igényt mutatja, s azt is, hogy nem egy tudományterületen a magyar nyelv szaknyelvként is megjelent.

A tartalmi szempontú vizsgálat számos érdekes tanulsággal szolgál. Amellett, hogy a könyvanyag tartalmi összetételében egy egyértelmű világiasodó tendencia rajzolódik ki – a napi használatú könyvek (pl. kalendáriumok) mellett szép számmal jelennek meg anyanyelvű szépirodalmi munkák –, az erdélyi könyvtermést a nyugat-európai szakemberek számára is érdekessé az itt megjelent számos unitárius, vagy általában vallási nonkon-

formista munka teszi.

Ezek a megállapítások szinte maguktól adódnak a jól szerkesztett mutatók egyszerű áttekintése alapján is.

A könyv tehát (ASD) valóban egy professzionális nemzeti bibliográfia világnyelvű kommentárokkal való kiadása. Van azonban egy súlyos hiányossága e kötetnek, s emellett nem mehetünk el szó nélkül: ahogy dicsérhető, hogy az 1960-as évek végéig megjelent teljes szakirodalmi termést idézik a szerzők a megfelelő kiadások kapcsán (a magyar kiadás 1971-ben jelent meg!), úgy elvárható lett volna egy jól szerkesztett német kiadás kapcsán a közben eltelt időben – egyneved évszázad! – megszületett tanulmányok, könyvek bibliográfiai számbavétele is. Bántó ez a hiány akkor, ha tudjuk, a magyarországi humanizmusra, reneszánszra és reformációra vonatkozó kutatások egyik virágkora volt ez az időszak. Különösen sok nemzetközi fórum foglalkozott a már említett nonkonformista kiadványkörrel, több ide tartozó könyv teljes hasonmás kiadásban is hozzáférhetővé vált.

Ez utolsó bekezdésben említett hiányosság ellenére megállapíthatjuk, hogy a könyvészeti segédeszközök sorában egy fontos, a korai újkorral foglalkozók számára világnyelven is elérhető színvonalas kötet jelent meg Borsa Gedeon szerkesztésében.

Borsa Gedeon (Hrsg.) Alte siebenbürgische Drucke. (16. Jahrhundert.) Bearb. von der Forschungsgruppe für Buchgeschichte der Ungarischen Akademie der Wissenschaften: *Gedeon Borsa, Ferenc Hervay, Béla Holl, István Käfer, Ákos Kelecsényi.* Übersetzung dieser Ausgabe: *Gudrun Schuster.* Einführung und Register: *Hans Meschendörfer.* Textverarbeitung: *Zsolt K. Lengyel.* Köln–Weimar–Wien, 1996, Böhlau Verl. /Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens. Bd. 21./ XVIII, 449. p.

Monok István